

استاد آشتیانی از علم سیاق می گوید

جناب آقای عبدلی آشتیانی! لطفا در باره سیاق و حسابداری در ایران و کشورهای پیرامون توضیح بفرمائید؟
خط و حساب سیاق روش حسابداری دیوانی یا دولتی است که تاریخ حسابداری جهان را به عصر هخامنشیان می رساند، که تدوین دفاتر دخل و خرج با به کار گیری این علم توسط دیوان سالاران دفتر استیفا صورت می گرفت، که در امپراتوری وسیع ساسانی ساختار منظم و تخصصی خط ریاضیاتی را برای نخستین بار پی ریزی گردید.

در واقع سیاق: سیستم اداری - دیوانی رمزی و پیچیده ای بود، که کلیه محاسبات، عملیات بودجه نویسی و تخصیص منابع، کُد گذاری، برات نویسی تا دخل و خرج های ساده تجاری را شامل می شد و در نهایت دخل و خرج ممالک، ایالات، ولایات یک امپراتوری را در بر می گرفت.

قلمرو وسیع حوزه سیاق امپراتوری های هخامنشی، ساسانی، عباسی، سلجوقی، ایلخانی، صفوی، عثمانی، و قاجار را از هند و پاکستان و آسیای صغیر، آناتولی، شامات، و مصر و حتی در مسیر جاده ابریشم را در بر می گرفت. کلیه محاسبات مستوفیان و تجار در قلمرو فرهنگی ایران بزرگ تا سال ۱۳۰۷ خورشیدی با سیاق ضبط و ثبت می گردید. و شیوه ای نگارش آن کاملا رمزی و با ساختار پیچیده که تنها مستوفیان و اهل دفتر به رموزات آن آگاهی داشته و سایر افراد جامعه از این رموز اطلاع نداشتند و نگارش آن توسط افراد خبره و اهل فن صورت می گرفت که به آنها مستوفی می گفتند و خود آنها دارای درجات مختلف بودند.

تعریف خط و حساب سیاق چیست؟

مجموعه علاماتی که به روش حسابداری قدیم برای ثبت ارقام نقدی و جنسی بکار برده می شد که دارای ۵۴ نشانه برای نقد و ۵۴ نشانه برای جنس قرار داده اند. این نشانه ها از راست به چپ نوشته می شود و هیچ شباهتی به ارقام ریاضی ندارد. خط سیاق دارای حروفی مدّی بی نقطه و رمزی است که ترکیب خط و حساب با هم و

توامان است. در این روش صفر وجود عینی ندارد، اما در محاسبه نقشی مانند سایر ارقام را دارد و امکان دخل و تصرف در آن غیر ممکن است. در قرون گذشته از پیشرفته ترین روش محاسبه و حسابرسی در بودجه نویسی و محاسبات تجاری و بازرگانی بوده است و بخش بزرگی از تاریخ مالی ایران با این خط نوشته و محاسبه گردیده است.

از چه دوره ای عملاً سیاق از سیستم اداری ایران حذف شد و آیا بعد از آن باز هم سیاق مورد اقبال عموم جامعه قرار داشت یا نه؟

سیاق اداری از سال ۱۳۰۷ خورشید در دوره رضاشاه متوقف شد و عملاً بودجه نویسی به این روش صورت نگرفت، اما باز هم مشاهده می شود که کتاب های آموزش سیاق و نامه نگاری چاپ و نشر آن باز هم ادامه داشت بطوری که چاپ کتاب « احسن المراسلات و احسن المحاسبات » شیخ علی آقا فروهمند که از سال ۱۳۰۳ قمری در دوره ناصرالدین شاه قاجار اولین نسخه آن چاپ سنگی می شود و کتاب درسی مکاتب و مدارس بوده با تغییراتی تا سال های بعد بطور پی در پی تجدید چاپ می شد. و ما چاپ ۲۳ آن را در سال ۱۳۱۷ خورشیدی در دست داریم. نکته جالب آن این است که این چاپ با تایید وزارت معارف و صنایع مستظرفه که در دفتر انحصار تحت نمره ۲۱۱ ثبت گردیده و مهور به مهر وزارت معارف است و در مدارس تدریس می شد. مکتبخانه با وجود مدارس دولتی در این دوره بسیار قدرتمند و مورد اقبال عموم بوده است که یکی از دروس مهم و اصلی آنها تدریس سیاق بوده است که البته مدرسین همین مکتب خانه ها بعدها معلمین مدارس دولتی می شوند که سابقه تاریخی آن همراه با عکس و اسناد در آشتیان ۱۳۱۰ خورشیدی تا ۱۳۲۰ موجود است که ربطی به بحث ما ندارد.

این بدان معنی است که درست از وقتی که بودجه نویسی و برات نویسی دولتی با این خط صورت نمی گرفته، اما وزارت معارف که خود یک وزارتخانه دولتی بوده به چاپ کتاب سیاق مشتاق بوده و حتماً جامعه هم بدان تمایل داشته که این کار صورت می گرفته است. در واقع به نوعی سیاق از انحصار دولت و دیوان خارج شده و در دسترس عموم قرار گرفته بوده و تجار و کاسبهای خرده پا هم تمام محاسبات خود را به سیاق انجام می دادند. نمونه بارز آن در دسترس بودن دهها هزار دفاتر صورت حساب تجاری در سراسر ایران است که ما آمار درستی از میزان آن نداریم و نیز وجود تجار و بازاریانی است که هم اکنون هم بعد از گذشت سالها به این خط می نویسند و محاسبه می کنند. برای نمونه ۴ نفر از این تجار محترم که هم اکنون در بازار آشتیان مشغول تجارت هستند و به سیاق می نویسند، نمونه دست خط و عکس آنها در کتاب: «سیاق، تاریخ، آموزش، دیوان سالاری و ریاضی حسابداری» معرفی و شرح حال ایشان آورده شده تا مشخص شود که سیاق پس از گذشت سالیان مدید

در تاریخ این مملکت حضور عینی دارد. البته حضور آن بسیار کم فروغ است اما حیات دارد و این نشان از فرهنگ و تمدن شکوهمند به دارازی تاریخ این کشور بزرگ و عزیز است که همه ما باید بدان افتخار کنیم.

استاد آشتیانی! به توجه به گذشت دقیقاً ۸۸ سال که بطور رسمی از سیستم دولتی ایران خارج شده، آیا خط و حساب سیاق را نباید مرده یا یک مریض در حال احتضار که نفس های آخر را می زند، به شمار آورد؟

نوشتن سیاق و تحریر آن در نزد تجار و بازاریان رو به پایان است و آخرین بازماندگان آن در سراسر ایران زیاد نیست، هر چند آمار درستی از کسانی که به این خط محاسبات تجاری انجام می دهند نداریم.

اما تکلیف میلیون ها سند در آرشیو ملی، کتابخانه های تخصصی و مجموعه های شخصی که با سیاق نوشته شده و تا اکنون باز خوانی، تدوین و تحلیل نشده چیست؟

تکلیف و سرنوشت دقیق بودجه نگاری هر ساله عصر قاجار تا رضاشاه که بطور منظم نوشته شده و تاکنون پژوهشگران و مورخان از آن کوچکترین اطلاعی ندارند و یا اگر دارند بسیار کلی و سطحی است چه خواهد شد؟ چه کسی باید آنها را بازخوانی و در دسترس پژوهشگر و تاریخ نویس قرار دهد؟

اطلاعات و گزارش های دخل و خرج و میزان مالیات به دیوان و سیستم اداری طی قرون گذشته را باید در این اسناد و کتابچه های دخل و خرج و بودجه سالانه، ماهانه، و حتی روزانه بطور دقیق ملاحظه کرد. کوچکترین روستاها و قراء و حتی رجال محلی و منطقه ای که هیچ مورخی نه گزارش کرده و نه حتی کسی از آنها خبردارد، در این اسناد بطور مشخص و با جزئیات ثبت و ضبط است، برای نگارش تاریخ ملی که به اطلاعات ریز تاریخی و جغرافیایی نیازمندیم، به بازخوانی این اسناد نیازمندیم. یا تدوین تاریخ تجارتهای ایران در قرون گذشته بدون بازخوانی اسناد تجاری و صورت حسابها، براتها، بیجک ها و مراسلات تجاری و صورت مظنه جات اجناس ممکن و میسر نیست.

به دلایل ذکر شده و دهها دلیل دیگر که باعث اطاله کلام می شود، آموختن و فراگیری و خواندن خط و حساب سیاق امری ضروری، لازم، حیاتی و اجتناب ناپذیر است. به عبارت دیگر آموزش علم سیاق از لوازم و ابزار قدرتمند سند شناسی و سند خوانی و تاریخ نگاری و پژوهش های تاریخی است. اسنادی که در ساختار اداری حکومت های گذشته با سیاق آمیخته است که تعداد آنها کم هم نیست و اسناد مالی تجارتهای دوره های مختلف لازم و ضروری و واجب است.

حتی آمار نفوس و سرشماری و نظامیان و قشون و لشکریان دوره قاجار و دهها مورد دیگر را می توان از این اسناد و کتابچه هایی که با خط سیاق نوشته شده استخراج کرد و به مورخان و پژوهشگران داد، تا تحلیل درست و واقع بینانه ای از بخش مهمی از تاریخ کشور داشته باشند.

عملیات بودجه نویسی و تعیین دخل و خرج و در یک کلام سیستم اداری و مالی آنطور که شما فرمودید در دست مستوفیان بوده و به نظر می رسد که این دیوان سالاران از جایگاه مهم و قابل اعتنایی در سیستم های حکومتگر گذشته برخوردار بودند، آیا تاکنون ساختار و نوع سلسله مراتب دستگاه استیفا مشخص و معلوم شده است و وظایف هر یک از کارکنان دفتر استیفا چگونه تعریف شده است؟

دفترخانه مبارکه استیفا از مهمترین بیوتات سلطنتی است که کار خاص آن تدوین بودجه و دخل و خرج کشور و حتی ضرب سکه توسط معیرالممالک صورت می گرفت که شخص وی از ارکان دفتر استیفا بوده است. اگر کارکرد این دفتر را امروز بخواهیم دریابیم که با کدام سازمان و وزارت خانه همخوانی دارد به نظر می رسد که باید «وزارت اقتصاد و دارائی، بانک مرکزی و سازمان برنامه و بودجه» را بطور خلاصه و البته در طرح کوچکتر با دفترخانه استیفا در عصر ناصرالدین شاه می توان مقایسه کرد. البته بنده نمی دانم چقدر این مقایسه علمی و دقیق است. چون کارکرد سازمانهای ذکر شده در امروز را بنده آگاهی کامل ندارم و به درستی مطلع نیستم.

اما مراتب مستوفیان و سلسله مراتب آنها در عصر قاجار و خصوصا دوره ناصرالدین شاه بدین شکل است که: تعداد کل مستوفیان ممالک محروسه ۱۱۲ نفر هستند که از این تعداد ۴۱ نفر در دفترخانه مبارکه استیفا مشغول کارند و رجوع دفتری دارند که در راس آنها مستوفی الممالک و معاون وی وزیر دفتر قرار دارند. در مرتبه بعد تعداد ۷ نفر مستوفی درجه اول به شمول خطاب جنابی به ترتیب عبارت است از:

۱. وزیر داخله که محاسب طهران و گمرک و چاپارخانه و رختدارخانه است
۲. مستوفی محاسب خزانه و ضبط اسناد خرج
۳. مستوفی لشکر و زرگر خانه و صندوقخانه
۴. مستوفی و وزیر طهران که معاونت اداره طهران یا دارالخلافه با او بوده است
۵. مستوفی و محاسب مملکت آذربایجان
۶. مستوفی حرمخانه
۷. مستوفی و برات نویس کل بیوتات
۸. مستوفیان درجه دوم ۱۴ نفر
۹. مستوفیان درجه سوم ۱۳ نفر
۱۰. مستوفیان درجه چهارم ۵ نفر
۱۱. مستوفی سایر ادارات ولایات که فقط گزارش مالی به دفتر استیفا می دادند و در دفترخانه سمت و مسولیتی نداشتند، ۷۱ نفر بودند که درجات استیفای آنها ازین قرار بوده:

۱. مستوفی درجه اول که به القاب مخصوص نائل شدند: ۵ نفر

۲. مستوفیان درجه دوم: ۹ نفر

۳. مستوفیان درجه سوم: ۲۸ نفر

۴. مستوفیان درجه چهارم: ۱۶ نفر

مشتوفیان مامور به ولایات محروسه ۱۳ نفر بودند که جمع آنها ۱۱۲ نفر می باشد که حقوق و مواجب خانواری هر کدام از آنها بطور کامل و مشخص از هر یک از ولایات نقد و جنس آنها معلوم بوده است. این نکته ضروری است که بدانیم درجات استیفا چهار مرتبه بوده و دریافت هر کدام یک از آنها حداقل و در کمترین زمان ممکن ۴ سال طول می کشیده و این زمان برای هریک از افراد متفاوت بوده و بستگی به صداقت و لیاقت آنها داشته است. بعنوان مثال کسی که سررشته دار کل آذربایجان بوده، درجه استیفای او از نوع دوم بوده است. البته در باب درجات مستوفیان، کتابی با همکاری دوستان در دست تهیه و آماده شدن برای چاپ است، ساختار دقیق دفتر استیفا و درجات و سلسله مراتب مستوفیان در آن به صورت مشروح و دقیق توضیح و تفسیر شده است.

اخیرا اثر ارزشمند شما در حوزه آموزش سیاق که برای آن بسیار زحمت کشیدید و وقت بسیاری را صرف نوشتن و مستند سازی آن کردید، به نام «سیاق: تاریخ، آموزش، دیوان سالاری و ریاضی حسابداری» منتشر گردیده است لطفا در باره این اثر و چگونگی تدوین آن توضیح دهید؟

تدوین و نگارش این کتاب مدت پنج سال بدون وقفه و مستمر طول کشید و می توان گفت که اکثر کارهای پژوهشی و تحقیقی دیگر بخاطر تالیف آن کنار گذاشته شد و با لطف خداوند کار به نتیجه رسیده و در دسترس همگان قرار گرفته است. این کتاب به کمک اسناد و نسخه خطی های کتابخانه مجلس و اسناد تدوین گردیده است و البته سایر مراکز کتابخانه ای و اسنادی دیگر نیز به قدر ضرورت مورد استفاده قرار گرفته است، در واقع به نظر می رسد بخش بزرگی از اسناد و نسخه های مورد استناد برای اولین بار در قالب کتابی با این مشخصات مورد استفاده و بازخوانی و مقابله قرار گرفته است. همچنین در بخش اسناد تجاری سیاق اکثر اسناد از اسناد تجاری بازار آشتیان است، بنظر یک مورد در باره اسناد سیاق هندی بود که ریشه در سیاق ایران دارد و مربوط به دوران قاجار و حکومت ناصری و مظفری بود که دوست بزرگووارم جناب آقای مهندس منوچهر لطفی اسکن آن را دراختارم گذاشت و در بخش ۳۲ «سیاق هندی، نقد و جنس و اوزان آن» مورد استفاده قرار گرفت که اطلاعات فوق العاده در باره اوزان هند و من شاهی برای اولین بار از این اسناد استخراج شد که در قالب جدول مفصل توضیح داده شد. مابقی اسناد از (اسناد تجاری و مجموعه های شخصی و شرعی و عرفی آشتیان)، نسخه های

خطی و اسناد کتابخانه مجلس و جداول و متن کتاب «کوششی در آموزش خط سیاق» نوشته استاد صفی نژاد مورد استفاده و استناد قرار گرفته است.

در کتاب شما جداول بسیاری ترسیم شده است که در کمتر کتابی این حجم از جداول مختلف دیده می شود، آیا ترسیم این تعداد جدول لازم بوده است؟

البته در کتاب جداول بسیاری برای سهولت در یادگیری و بیان راحت تر مطالب استفاده شده، که بسیاری از آنها کاملاً ابتکاری و جدید است و فکر می کنم بیش از یکصد و پنجاه جدول و شاید بیشتر باشد که با همفکری استاد صفی نژاد و سایر دوستان که تعدادشان بسیار است ترسیم گردیده است، در واقع ساختار کتاب ترکیبی از نسخه خطی، اسناد، توضیح و تفسیر ریاضی، جداول، تعریف و اصطلاحات فنی سیاق و اثره نامه القاب و اشخاص در دوره قاجار، اصطلاحات شرعی در اسناد و فرامین و احکام و... است، و شاید در یک کلام بتوان گفت در مجموع دانشنامه سیاق و دیوان سالاری دولتی است.

استاد جواد صفی نژاد مقدمه مفصل برای کتاب نوشته اند و شما در مقدمه خودتان از راهنمایی ها و استفاده بردن از کتاب ایشان بسیار سخن گفته اید، استاد علاوه بر اینکه در سیاق ید طولایی دارند، «پدر قنات ایران» هم هستند، نظر ایشان در باره کتاب حضرتعالی چه بوده است؟

استاد جواد صفی نژاد علاوه بر اینکه دانشمند و محقق توانمندی است که در سطح بین الملل به کارهای ایشان در حوزه مردم شناسی و منوگرافی آشنایی کامل دارند. در دانشگاه های داخل و خارج کشور شناخته شده هستند، از نظر اخلاقی و انسانی مردی بزرگوار و قابل احترام فوق العاده هستند، که این بعد شخصیت ایشان برای بنده بسیار آموزنده و بی نظیر بود و طی مدت دو سال و اندی که حضوری و تلفنی وقت گرانقدرشان را در اختیارم قرار دادند، با روی گشاده و باز در جهت رفع نواقص و اشکالات کتاب به حضورشان می رسیدم. ایشان با دقت و وسواس کم نظیری در بهتر شدن و برطرف کردن نواقص، با دلایل منطقی و علمی کمک های پیوسته و ایده های بسیار مبتکرانه در جهت بهتر ارائه شدن کتاب گوشزد می کردند که تمام آنها را بنده بی کم و کاست به اجرا گذاشتم و چون تجربه اولین نوشتن کتاب سیاق به سبک امروزی را داشت، این اندوخته گرانبها را در اختیار بنده قرار داد و حاصل کتاب سیاقی است که معرف حضور شما هست. اگر کتاب: «کوششی در آموزش خط سیاق» استاد صفی نژاد را جلد یک آموزش سیاق بدانیم، کتاب: «سیاق: تاریخ، آموزش، دیوانسالاری و ریاضی حسابداری» را باید جلد دوم کتاب استاد صفی نژاد باید دانست، چرا که تکمیل کننده یکدیگر هستند.

بی تردید کتاب سیاق استاد صفی نژاد الگوی بی نظیری است که هر شخصی که به تدوین و تحقیق در باره سیاق در آینده بپردازد، باید حتماً بدان استناد و الگوبرداری کند. از نکات مهم و توصیه های استاد، ترسیم جداول مختلف بود که در ساده کردن مطالب سنگین کتاب کمک بسیاری برای خوانندگان و پژوهشگران است. بدون جداول متعدد و بسیار، تدوین کتاب با دشواری های بسیاری همراه بود که این مهم با راهنمایی های ایشان بسیار قابل فهم و ساده سازی شد.

بنده بسیار خوش شانس بودم که در محضر این استاد بزرگوار بسیار آموختم و با کمک و هم فکری ایشان کتاب بسته و عرضه شد. البته پشتیبانی های فکری و معنوی ایشان در طول همکای هرگز فراموش ناشدنی است. استاد جواد صفی نژاد علاوه بر «پدر قنات ایران» بدن، بسیار در پراکندگی و گسترش سیاق موثر بودند، چرا که اولین فردی در ایران بودند که کتاب آموزش سیاق را به زبان امروزی به رشته تحریر در آوردند و سیاق را به جامعه علمی و پژوهشی کشور معرفی و تدریس کردند، و دیگران به تاسی از ایشان و حضور در کلاسهای وی به تدریس و آموزش پرداختند. کتاب ایشان هم اکنون هم یکی از مراجع مهم در تدریس آموزش سیاق به شمار می آید.

از کارهای خلاقانه ایشان در تدوین و به روز کردن ارقام نقد و جنس در سیاق «جدول ابتکاری ارقام نقدی و جنسی سیاق» است. و این شیوه برای اولین بار از ابداعات مبتکرانه استاد صفی نژاد بوده، که اشکال نقد و جنس را به روش نُه تایی در ۱۰ ستون برای نقد و ۸ ستون برای جنس به شکل عمودی ترسیم کردند، که بعدها این جداول به شکل افقی ترسیم گردید. این روش را می توان شاهکار استاد صفی نژاد در فرموله کردن و امروزی ساختن سیاق به شمار آورد، که بنده هم از این جداول به شکل خام و پر شده جهت کلاسهای آموزش سیاق استفاده می کنم، که بسیار در انتقال و یادگیری ارقام سیاق در آموزش موثر است. آرزوی توفیق، سلامتی، بهروزی و حسن عاقبت را از پروردگار بزرگ برای ایشان خواستارم.

در قسمت ملحقات کتاب مقاله ای است با عنوان: «تاریخ شناختی حسابداری سیاق در ایران باستان» نوشته دکتر فرهنگ جهانبخش که اطلاعات فوق العاده دست اول و علمی در باره تاریخ سیاق در ایران قبل از اسلام است، که مقاله ای بسیار قوی، علمی، و مبتکرانه است که برای اولین بار ریشه های سیاق را به صورت علمی در فرهنگ ایران بیان می کند، نظر شما در این باب چیست؟

حضرتعالی به نکته بسیار خوب و قابل تاملی اشاره کردید، این مقاله توسط دوست بسیار گرامی استاد صفی نژاد، جناب آقای دکتر فرهنگ جهانبخش نوشته شده و اتفاقاً به خود استاد، ایشان تقدیم کردند، در واقع یک رساله ای است از تاریخ سیاق که در آن تاریخ سیاق را در ایران برای اولین بار با استناد به منابع کتابخانه ای لاتین - فارسی

و ساختار درونی سیاق، فاضلانہ و عالمانہ برای اولین بار از دوره هخامنشیان و پیشتر تا سقوط ساسانیان، تدوین و به نگارش در آورده، و در آن اثبات کرده است که سیاق یک دانش کاملاً ایرانی است. بنده از این بابت بسیار خوشبخت بودم که این رساله در کتاب سیاق بنده، برای اولین بار در اختیار محققان قرار گرفت. البته جای این مقاله در قسمت ملحقات قطعاً نیست. اما به دلایلی که لزومی به توضیح نیست به آخر کتاب منتقل شد، که حتماً در چاپ های آینده در ابتدای جلد اول قرار خواهد گرفت. در واقع تاریخ سیاق در این مقاله، عالمانه و فاضلانہ برای اولین بار تدوین و تثبیت گردیده است. دنباله این مقاله هم در کار مشترکی که با جناب دکتر جهانبخش داریم که اتفاقاً آن هم در باره سیاق است، مفصلاً در کتاب آینده ما چاپ خواهد شد، که تاریخ سیاق از دوره اسلامی یعنی از سقوط ساسانیان تا پایان مشروطه و تا خروج از سیستم اداری توسط ایشان تدوین می گردد، که کمک بسیاری به تاریخ کلی سیاق که دانش دیوان سالاران ایران در همیشه تاریخ بوده، خواهد کرد. دکتر جهانبخش چون خود ریاضیات را بسیار خوب و علمی بلد هستند و در تاریخ و منابع شناسی کتابهای تاریخی ید طولایی دارند، از عهده این کار بخوبی بر خواهند آمد و در آینده این تحقیق جامع برای اهل پژوهش بسیار راهگشا خواهد بود.

اساتید دیگری هم در تدوین کتاب به یاری شما آمده اند؟

دوست عزیز و بزرگوارم جناب آقای دکتر سید حجت الحق حسینی، استاد اختر فیزیک و نجوم دانشگاه خواجه نصیرالدین طوسی در بسیاری از مباحث و چینش کتاب و همچنین ویراستاری فنی و تخصصی آن کمک بسیار نموده و راهنمایی های ارزنده ای فرمودند. بدون هم فکری ایشان تدوین و مرتب کردن این کار بسیار سخت و دشوار بود. البته ایشان به دفعات کتاب را ویراستاری فنی نمودند. کمک ایشان بسیار راه گشا و ارزنده بود. جا دارد از این بزرگوار که بدون کوچکترین چشم داشت، به یاریم آمد کمال تشکر و سپاسگزاری را داشته باشم. آرزوی توفیق و سربلندی در همه امور زندگی از خداوند بزرگ برای ایشان آرزومندم.

بخش اعظم کتاب یا قریب به اتفاق اسناد مورد استفاده شده در کتاب خصوصاً بخش سیاق تجاری آن از

اسناد تجاری بازار آشتیان است، آیا دلیل خاصی مد نظر بوده است؟

شاید مهمترین دلیل آن در دسترس بودن و تنوع بسیار جالب اسناد بوده و شناخت کافی و وافی از شخصیت های و تاریخ تجاری آشتیان هم در این مورد بی تاثیر نبوده و اشراف بر این اسناد طی سالهای گذشته بوده است. جمع آوری اسناد سیاق از دوران نوجوانی از خانواده خودم شروع شد. چون اسناد خانوادگی بسیاری نزد مرحوم پدر نگهداری می شد و خودش هم در سیاق بسیار استاد بود و کلیه محاسبات کارگاه آهنگری سنتی خود را با آن می نوشت، بنده هم علاقه مند شدم و سایر دوستان مرحوم پدر هم در بازار آشتیان با حساب سیاق آشنایی کامل

و کافی داشتند و تقریباً تمام آنها بدون استثنا محاسبات تجاری را با سیاق انجام می دادند. در نتیجه از همان زمان به فکر جمع آوری اسناد سیاق از دوستان پدر افتادم، اما از حدود ۲۵ سال قبل که به شکل حرفه ای وارد عرصه تحقیق و پژوهش شدم، این اسناد و مدارک بسیار دیگر که دوستان و همشهریانم در اختیارم قرار دادند، به کار آمد و بسیاری از آنها را مدون و چاپ کردم، مضاف بر این، اسناد یکی از پدر بزرگ هایم بنام «میرزا علی مستوفی دیوان اعلی» که در دارالسلطنه تبریز از مستوفیان بوده هم، در قالب اسناد خانوادگی به دستم رسید که خود این مسئله در گرایش به سیاق و سند بی تاثیر نبود.

آینده آموزش سیاق را در مراکز علمی و دانشگاهی چگونه می بینید؟

بسیار امیدوار کننده اما باید راه کاری پیدا کنیم تا مراکز علمی و پژوهشی و دانشگاههای علوم انسانی و تاریخ و حتی مردم شناسی و حسابداری به اهمیت تدریس سیاق و اسناد تاریخی در دانشگاهها پی برده و تصمیم گیران بزرگوار این مراکز آموزش عالی به این مهم پرداخته که حداقل یک واحد یا هرچه صلاح بدانند به عنوان واحد اختیاری در دروس بگنجانند. تا علاقه مندان خودش را پیدا کند. البته صحبت های بنده در حد نظر است و نمی دانم چقدر می تواند تاثیر داشته باشد. اما این اراده در بین دانشجویانی که طی این سالها توفیق داشتم کلاسهای کارگاهی آموزشی را در مراکز علمی و کتابخانه ای برگزار کنم، شاهد بودم که اگر بتوانیم سیاق را علمی و فرموله شده و امروزی در اختیار آنها قرار دهیم، حتما جایگاه ویژه خود را در مراکز علمی باز خواهد کرد و آینده روشنی را برای آن می توان متصور بود. شاید این انتقاد بیشتر متوجه خود مخلص بوده باشد، تا دانشجویان و علاقه مندانی که در کلاس کار گاهی حضور پیدا کرده اند. شاید نتوانستم یا ندانستم که آگاهی و اطلاعات خود را به روز کنیم. و هر روز با مطالعه و اطلاعات بیشتر بتوانیم به زبان ساده و بی تکلف برای طالبان این علم کهن و قدیمی مطالب را در اختیار شان قرار دهیم. حتما ایراد به بنده وارد است تا علاقه مندان و دانشجویان طالب این دانش.

بی شک و حتما کتاب را در معرض نقد و بررسی قرار خواهیم داد و این کار را چندین بار با اساتید خیر و اهل فن در معرض قضاوت علمی قرار می دهیم تا نقاط ضعف و اشکالات آن برطرف شود. بدون نقد و بررسی به نظر کار تدوین کتاب جایگاه و پایگاه علمی ندارد. و بنده سخت بدین کار اعتقاد دارم. حاصل این عمل هر چه باشد در چاپ های بعد در اصلاح آن اقدام می شود ... از نقد عالمانه و البته فاضلانه با طیب خاطر استقبال کرده آن را قدر دانسته و بر صدر می نشانم.

آیا در باره سیاق باز هم می توان کتابهای دیگر تالیف و عرضه کرد؟

حتما و بدون شک علاقه مندان و پژوهشگران جوان دیگر در آینده بی شک به این کار مبادرت خواهند کرد و نواقص را برطرف خواهند کرد، بنده شک ندارم این کار عملی و شدنی است. اگر بخواهیم در پی گسترش این دانش ایرانی و افتخار آمیز باشیم، چاره ای نیست تا اینکه سیاق را از انحصار و تیول فردی خارج کرده و در دسترس همگان به سادگی و بدون پیچیدگی مصنوعی عرضه کنیم و علاقمندان به فراگیری آن را نترسانیم. بنده در یکی از کلاس هایی که اخیراً برگزار شد، تنها فقط با آموزش حدوداً ۱۲ ساعته دانشجویان در پایان کلاس، اعداد ۷ رقمی سیاق نقد و جنس می نوشتند و این نشان دهنده استعداد و توانایی دانشجویان ماست، هر چه ما در آموزش ساده تر و بی تکلف تر بیان مطلب کنیم. زودتر به گسترش سیاق خوانی و فراگیری آن کمک می کنیم.

آیا کتاب تالیفی شما تمام موارد در سیاق را بیان کرده است و مطلبی هست که در باب ساختار و سیستم آن بیان نشده باشد؟

توانایی بنده در تالیف کتاب سیاق و سواد همین اندازه بود و بیشتر از این زورم نرسید. دیگر پژوهشگران جوان و با استعداد و عاشق کار در آینده نواقص را برطرف و به گسترش سیاق کمک خواهند کرد. اما کی و چه زمانی این را آینده مشخص خواهد کرد. در آینده بدون شک با نظرات و ایده های خلاق روبرو خواهیم بود. همچنان که بنده از کتاب سیاق استاد جواد صفی نژاد الگو گرفتم و از نظرات راهگشای وی و سایر دوستان دانشگاهی و غیره استفاده کردم و حاصل آن است که معرف حضور شما است. البته در ساحت علم نه ادعایی است و نه غروری، همواره انسان در حال یادگیری و حل مجهولات است و پایانی برای آن متصور نیست، چرا که ذات علم بی نهایت و پایان ناپذیر است. برای نمونه از هنگام تکمیل کتاب تاکنون که حدوداً دو ماه می گذرد، مطالب بسیار دیگری در موضوع سیاق یافته شد که موضوعات کاملاً نو و بکر است، که اگر فرصت و زمان بود می توانست یک بخش دیگر به کتاب اضافه کند. ممکن است در آینده برای آموزش و خواندن سیاق برنامه کامپیوتری نوشته شود. کسی نمی داند با امکانات و هوش جوانان امروزی این کار نه تنها ناممکن بلکه شدنی است، البته بنده مکانیسم این کار را نمی دانم در واقع سواد آن را ندارم، ولی بنظر امکان پذیر است.